

Twintig jaar afsluiting Haringvliet

Gerard Ouweneel

'De sombere perspectieven voor het Hollandsch Diep-Haringvliet'.

Onder deze titel schreef ik in dit tijdschrift ruim twintig jaar geleden een artikel over het Hollandsch Diep-Haringvliet. De afsluiting van het Haringvliet stond toen voor de deur. Maar uit niets bleek dat de natuurbescherming klaarstond het hoofd te bieden aan de consequenties van deze reuzen-ingreep. Er waren wat verkennde nota's en van de ornithologische waarden stond alleen vast dat het ging om de belangrijkste ganzenpleisterplaats van Nederland, wellicht van geheel West-Europa (Mörzer Bruyns 1966).

Ondanks dat de toenmalige staatssecretaris van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) Vonhoff de slagvaardigheid en politieke moed bezat daags voor de afsluiting de Natuurbeschermingswet van toepassing te verklaren op een reeks buitendijkse terreinen, zag het er lang naar uit dat de omineuze titel van het artikel zou uitkomen. Veertien dagen vóór de Haringvlietssluiting liet de eigenaar van de op Overflakkee liggende Westplaat - het meest uitgestrekte en rijkste grasgors langs het Haringvliet - deze voor ruim de helft scheuren. CRM bezat met de toegepaste wet slechts geringe praktijkervaring, zodat met de benadering van de grondeigenaren en de uitwerking wel wat misging: procedures namen een aanvang die jaren zouden duren. Voorts bleken niet alle consequenties van de afsluiting boven tafel te zijn gekomen. Op de direct na 2 november 1970 beginnende omvangrijke oeverafkalving was men onvoorbereid; wellicht had men die over het hoofd gezien...

Er was meer. Langs het Hollandsch Diep bij Moerdijk verrees een chemisch complex, waardoor een van de belangrijkste ganzenpleisterplaatsen van het gebied (Mulder & Philippona 1965) ernstige schade opliep. Vogelbescherming moest zich later veel inspanning getroosten om de toegezegde herstructurering van de Sasseplaat gerealiseerd te krijgen. Voorjaar 1971 werd over de Ventjagersplaat een hoogspanningsleiding gelegd. Nu sinds 1987 de tijdstromingen de kadavers niet langer meevoeren, valt in volle omvang waar te nemen welke enorme tol aan vo-

gelslachtoffers deze kabels heffen. En tot slot de recreatie. De getijdenbarrière was weggenomen en de watersport nam het Hollandsch Diep-Haringvliet in bezit. Als gevolg van het gebrek aan ligplaatsen kwam langs het Haringvliet zelfs een illegale jachthaven. Die is er thans nog en zal ook nooit meer verdwijnen. Kortom, de olie die na de PNEM-ramp van 27 december 1970 (Oome 1972) in Biesbosch en Hollandsch Diep zoveel ellende veroorzaakte, was de ouverture tot een sombere periode (Ouweneel 1977).

De voormalige eendenkool op de Hoogezandsche Gorzen gaat als gevolg van de oeverafkalving verloren.

Foto: Gerard Ouweneel.

De Blanke Slikken op Tiengemeenten. Het beheer is gericht op de komst van het rivierbegeleidend loofbos.
Foto: Gerard Ouweneel.

Natuurmonumenten

Het duurde bijna tien jaar e'er natuurbescherming wat greep op de situatie begon te krijgen. Het enige lichtpunt tijdens die eerste jaren was dat ondanks alle veranderingen en pessimistische voorspellingen, de diverse soorten wilde ganzen het gebied massaal bleven aandoen. Een aangename verrassing had de Ventjagersplaat in petto. Na de afsluiting werd het getijdenverschil gereduceerd tot twintig centimeter, maar een aanzienlijke oppervlakte van de plaat ligt juist binnen deze tijgrenzen, waardoor de dagelijkse overspoelingen doorgingen. De plaat bleef kaal en vormt tot op vandaag een watervogelgebied van internationale betekenis (Ouweneel 1975).

Het keerpunt kwam in 1978. Natuurmonumenten kreeg, na een spectaculaire ontknoping, in dat jaar de Korendijksche Slikken toegespeeld. Voorts slaagde CRM er in enkele belangrijke grasgorzen te verwerven en kon er een begin worden gemaakt met het aanbrengen van zo noodzakelijk gebleken oeververdedigingen, opgestelde beheersplannen lieten hun eerste resultaten zien en tot slot kreeg Vogelbescherming in dat jaar voet aan de grond om gedane toezeggingen inzake de Sasseplaat gerealiseerd te krijgen. In de jaren nadien wisten de behorende instanties de eerste successen te consolideren en andere toe te voegen. Een in zomer 1987 uitgevoerde inventarisatie van broedvogels in de drieëndertig op een of andere manier beschermde terreinen in het Noordelijk Deltagebied (De Bruin & Van Swelm 1988) leverde drieënnegentig soorten op. Hierbij bevonden zich 68-80 paren Krakeenden, twee à vier paren Middelste Zaagbekken, tweeëndertig paren Grauwe Ganzen, negenentwintig paren Bruine Kiekendieven, zeven paren Kemphanen achtendertig paren Dwergsterns, één paar Buizerds, vijf tot zeven paren Grote Karekieten en honderddrieëndertig tot honderddrieënveertig paren Witgesterde Blauwborstjes.

Twintig jaar na de ingreep gaat de oecologische successie (Lebret 1964) nog steeds door. Ondanks een op de soort gerichte tussentijdse herinrichting, kon de zo op kale platen gestelde

Dwergstern, het op de Slijkplaat niet langer bolwerken. Soelaas bood een in het kader van een natuurtechnisch milieubouwproject voor de kust van Voorne gecreëerd eiland (Kuijpers 1989), waar ook werd gebroed door Grote Sterns. Nieuw voor 1990 was een op de Slijkplaat met succes broedend paartje Brandganzen - niet zo verwonderlijk, gelet op het de laatste jaren groeiend aantal overzomeraars. Ogenschijnlijk dus allemaal rooskleurige ontwikkelingen na een periode van kommer. Maar de situatie verschilt sterk indien de terreinen individueel onder de loep worden genomen.

Integraal beleidsplan Haringvliet-Hollandsch Diep-Biesbosch

Bij de ontwikkeling van het Deltaplan stonden voorop veiligheid, uitbannen zout water en de scheepvaart. Het milieu speelde praktisch geen rol van betekenis. Tot en met de sluiting van het Haringvliet bleven deze uitgangsideeën overeind, maar kort nadien ging het milieu een steeds vooraanstaander positie innemen. Denk daarbij aan de Grevelingen, Oosterschelde en het Kramer Volkerak.

Vertegenwoordigers van de provincies, de waterschappen, Rijkswaterstaat en Landbouw, Natuurbehoud en Visserij zijn al enkele jaren intensief met elkaar in gesprek om de wensen en mogelijkheden na te gaan in het Haringvliet-Hollandsch Diep-Biesboschtracé meer tij verschil te doen terugkeren, mogelijk zelfs een zouttong. Een van de varianten daarbij is het gebruik van de Haringvlietsluizen als stormvloedkering.

Vanzelfsprekend spelen nogal wat belangen een rol. Duidelijk is dat natuurbeheer, en dan ook met name de vogelbelangen, zeer gebaat zouden zijn met zo'n ontwikkeling. Want meer tij zou betekenen meer getijdenslikken ergo meer voedsel, waardoor meer steltlopers en eenden en waarschijnlijk terugkeer van de Wintertaling.

De 'biezenpunt' van de Korendijk-
sche Slikken vóór 1970. Hiervan is
thans niets meer over.
Foto: Gerard Ouweneel.

Ventjagersplaat

Sinds 1987 heet het deel gelegen ten zuiden van de verbindingsdam naar Overflakkee Hellegatsplaten. Het ten noorden van deze dam in het Haringvliet gelegen deel bleef met Ventjagersplaat aangeduid. De Beheerscommissie Kramer-Volkerak stelt in haar visie op de toekomst van het Kramer-Volkerak: *'Na de afsluiting van het Haringvliet is de ornithologische betekenis van beide gebieden (Hellegatsplaten en Ventjagersplaat) sterk afgenomen'*. Waarop de these van de commissie berust, blijft onduidelijk, maar ze is in ieder geval volstrekt onjuist en ook bijzonder betreurenswaardig. Immers, hoe gemakkelijk kan een belangengroep zo'n stelling niet ten eigen faveure aanwenden. Ons hier verder beperkend tot de Ventjagersplaat, zien wij dat weliswaar het belang voor mariene steltlopers na de afsluiting terugliep, maar dat de nadien groeiende waarde voor watervogels tot op heden doorgaat. Onlangs (Ouweneel 1988) gaf ik een overzicht van soorten en aantallen watervogels die op de Ventjagersplaat ruïen. Daarbij valt vooral te wijzen op Bergeenden en Grauwe Ganzen, beide soorten die hoge eisen stellen aan hun ruigebied, kwaliteiten die de Ventjagersplaat kennelijk kan bieden. Het ruïen van Bergeenden op zoetwater is buitengewoon. De concentratie Grauwe Ganzen steeg de laatste jaren naar een niveau van circa 600 ruïen in 1990. Vóór de afsluiting in 1970 was de Ventjagersplaat een belangrijke nazomerverzamelaarsplaats voor Lepeelaars. Deze waarde komt terug, met als voorlopig maximum tachtig vogels op 1 september 1990. In dat jaar broedden ook drie paren Aalscholvers in de op de lange strekdam staande wilgen. Inmiddels waren er traditiegetrouw, in de nazomer weer wekenlang twee Visarenden en ook joeg er, eveneens naar gewoonte, vanaf augustus een Slechtvalk. Na 1970 duurde het zeventien jaar eer het ornithologisch belang voor het Ventjagersgaatje een doorvaartverbod in de wacht sleepte, waarbij voor de periode 1 april tot 1 juli doorvaart blijft toegestaan, zodat de in mei/juni zich in het Ventjagersgaatje concentrerende ruïende Grauwe Ganzen, verstoring te duchten

hebben. Als per 1 januari 1991 Staatsbosbeheer de scepter over de Hellegatsplaten gaat zwaaien, valt het gehele complex onder Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (NMF).

Een dankbaar arbeidsveld. Allereerst zal de misvatting, zoals neergelegd in het rapport van de Beheerscommissie Kramer-Volkerak, moeten worden rechtgezet. Dan een krachtige voortzetting van de poging om biezen te laten terugkeren op de Ventjagersplaat. Vervolgens zijn er plannen voor aanleg van een reeks eilandjes in de westelijke doorgang tot het gebied, ook al om de golfslag te temperen. En tot slot kan Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (NMF) veel eer verwerven door tot een oplossing te komen van de grimmige tol die de hoogspanningsleidingen eisen. Want er zal altijd een grote passage van vogels blijven tussen het Haringvliet met Ventjagersplaat en Kramer-Volkerak met Hellegatsplaten. Ook iets voor Vogelbescherming om tot een oplossing voor die vermaledijde leidingen te komen.

Tiengemeeten

Het Natuurbeleidsplan en ook het ontwerp-streekplan voor zuidelijk Zuid-Holland geven onder andere Tiengemeeten aan als gebied waar natuurontwikkeling dient plaats te hebben. Het eiland is in handen van een verzekeringsconcern. Binnendijs liggen boerderijen. Buitendijs liggen de Griendweipolder, een onder de Natuurbeschermingswet vallend grasland en de circa 285 ha metende Blanke Slikken, waarover Natuurmonumenten de scepter zwaait. Aan een gericht beheer van deze voormalige rietlanden was de vereniging tot voor kort nauwelijks begonnen. Twintig jaar 'laissez aller' leverde een enorme ruigte op, die vooral zangvogels onderdak biedt (De Bruin & Van Swelm 1988). Natuurmonumenten heeft voor de Blanke Slikken voor bos gekozen, waarmee het voor het Haringvliet kenmerkende landschapstype van open buitendijkse graslanden wordt prijsgegeven. Tot dusver blijft bosontwikkeling uit. Om deze te bevorderen is nu Charolais-vee ingeschaard voor begrazing en verkrijging van een open grondstructuur.

Nu in beginsel ook het binnendijkse deel van Tiengemeten voor natuurontwikkeling openstaat, is het verleidelijk te filosoferen over de vooruitzichten. Opening van de dijken, gedeeltelijke plas-drassituaties naast de ontwikkeling van zwaar moerasbos zou, ook al gezien de nabije Ventjagersplaat, de vogelsoortverscheidenheid van het Haringvliet ten goede komen.

Hoogezandsche Gorzen

De Hoogezandsche Gorzen zullen het jaar 2000 niet halen. Van deze in particuliere handen zijnde buitendijkse graslanden, de enige langs het Hollandsch Diep, kalfde sinds 1970 meer dan de helft af. Het aanbrengen van een oeververdediging, waarmee f 5.000.000,- is gemoeid, is thans verder verwijderd dan ooit.

Omdat de aanwijzing Natuurbeschermingswet in 1970 eventuele cultuurtechnische plannen beletten, ontbrak sindsdien bij de eigenaar de stimulans te investeren in een oeververdediging.

de vooruitzichten voor de Hoogezandsche Gorzen, waar in 1990 nog een Visarend overzomerde, lijken uitzichtloos.

Toekomst

Ondanks het lot van de Hoogezandsche Gorzen, is het 'sombere perspectief' van 1970 niet uitgekomen. Hulde voor de ambtelijke natuurbescherming, die er in slaagde na die eerste moeilijke jaren tot achttien beschermde terreinen langs of in het Hollandsch Diep-Haringvliet te komen. Hoe zal het gebied er uitzien over nog eens twintig jaar, in 2010? Ik waag het niet om nog eens 'sombere perspectief' in de mond te nemen. Zulks ondanks de beroerde waterkwaliteit van het Hollandsch Diep, de TGV die ergens het water zal gaan kruisen en de komst van ten minste één windmolenpark, waarschijnlijk ten westen van Numansdorp, waardoor rond de Ventjagersplaat het stalen gordijn weer wat verder gesloten zal gaan worden. En welke cultuurtechnische wer-

Vóór 1970 vielen tijdens laagwater langs de oevers van Hollandsch Diep - Haringvliet voedselrijke getijdenslikken droog. Hier een beeld van de Korendijkse Slikken in de winter 1969. Foto: Gerard Ouweneel.

Thans is het water plaatselijk reeds op korte afstand de ook onbeschermd voet van de hoofdwaterkering genaderd, zodat het tijdstip nabij is dat het Waterschap in het geweer zal moeten komen. Het is jammer dat nu al twintig jaar lang de bij deze kwestie betrokkenen, Rijkswaterstaat, Waterschap, Natuur, Milieu en Faunabeheer en beide opvolgende eigenaars, niet tot een akkoord blikken te kunnen komen. Op het spel staat een voormalige eendenkooi met een grote reigerkolonie, de biotoop van broedvogels als Bruine Kiekendief, Boomvalk, Buizerd, Grauwe Gans, Wielewaal en Groene Specht, alsmede een zeer belangrijke ganzenlaapplaats. Maar

ken staan ons nog te wachten? Per slot van rekening ligt het Hollandsch Diep-Haringvliet oost-west in de verbindingen van de Randstad naar het zuiden, volgens deskundigen de economische as waarvan onze natie het in de toekomst moet hebben.

Maar niettemin meer optimisme dan twintig jaar geleden. Natuurbescherming heeft zich terreinen verworven, beheersvisies komen tot uitvoering en problemen worden onderkend. Twintig jaar geleden was daarvan nauwelijks sprake. En gelukkig zijn in het Hollandsch Diep-Haringvliet nog veel vogels te beschermen.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

LITTERATUUR:

- Bruin, B.J.M. de & N.D. van Swelm (1988): Broedvogels van het Noordelijk Deltagebied in 1987. Uitgave Ministerie van Landbouw en Visserij. Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer. Consuleringschap Natuur, Milieu en Faunabeheer Zuid-Holland.
- Kuijpers, J. (1989): Natuurtechnische milieubouw in het kustgebied van Voorne. De Levende Natuur 90: 194-199.
- Lebret, T. (1964): Oecologische successie en waterwildconcentraties. Ardea 52: 48-92.
- Mörzer Bruyns, M.F. (1966): Pleisterplaatsen van wilde ganzen in Nederland. Het Vogeljaar 14: 235-263.
- Mulder, Th. & J. Philippsona (1965): Ganzenpleisterplaatsen in Nederland: De omgeving van Moerdijk en Klundert en de Beemden bij de Mark, in het westen van Noord-Brabant. Limosa 38: 118-141.
- Oome, H.J.J. (1972): Een jaar Biesbosch na de P.N.E.M. vloed van 27 december 1970. Het Vogeljaar 20: 25-28.
- Ouweneel, G.L. (1970): De sombere perspectieven voor het Hollandsch Diep-Haringvlietgebied. Het Vogeljaar 18: 209-213.
- Ouweneel, G.L. (1975): De internationale betekenis van het waterwildreservaat de Ventjagersplaten. De Levende Natuur 78: 185-192.
- Ouweneel, G.L. (1977): Natuurbeschermingsbeleid rond Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch, een tragikomische. De Lepelaar nummer 52: 50.
- Ouweneel, G.L. (1988): De betekenis van de Ventjagersplaat als ruigebied voor watervogels. Sterna 33: 8-11.